

dr hab. Barbara Chmielewska, profesor nadzw. IERiGŻ-PIB¹

Zakład Ogólnej Ekonomiki

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie

Gospodarstwa opiekuńcze odpowiedzią na potrzebę społeczną

WPROWADZENIE

Zmiany demograficzne zachodzące w Polsce wykazują wzrost liczby i odsetka w całej populacji ludzi starszych, powielając tym samym tendencje w tym zakresie w krajach rozwiniętych gospodarczo. Chociaż w ostatnim okresie unika się pojęcia „człowiek stary” i zastępuje go określeniami takimi jak: „senior”, „wiek podeszły”, „wiek emerytalny”, „trzeci wiek” itp., to nie da się ominąć faktu, że starość jest procesem naturalnym. Można jedynie spierać się o to, od kiedy człowiek jest stary. Populację określaną mianem „starej” cechuje bowiem znaczna heterogeniczność. „Wyodrębnia się cztery podstawowe granice starości: chronologiczną (kryterium wieku), biologiczną (kryterium testów sprawności), prawną (kryterium uprawnień emerytalnych) i ekonomiczną (kryterium zaprzestania aktywności zawodowej). Dla uproszczenia przyjmuje się granicę chronologiczną, określając tym samym, że do osób starszych zalicza się osoby w wieku 60 lat i więcej” [Frąckiewicz, 1995, s. 169].

Według danych GUS w 2015 r. w Polsce żyło 8,8 mln osób w wieku 60 lat i więcej, co stanowiło 22,9% całej populacji kraju. Więcej osób z tej grupy wiekowej mieszka w mieście (5,7 mln, co stanowi 24,8% ludności miejskiej) niż na wsi (3,1 mln, co stanowi 20,1% ludności wiejskiej). Na wsi ludzie żyją dłużej. Wskazuje na to wyższy odsetek ludności w wieku 85 lat i więcej w grupie wiekowej „60+” na wsi niż w mieście (8,9% wobec 7,5%) [Rocznik Statystyczny GUS, 2016, s. 208].

Temat starzejących się społeczeństw dominuje coraz częściej debatę publiczną, w której zmiany demograficzne postrzegane są już nie jako zagrożenie, ale wyzwanie oraz wielka szansa dla rozwoju ekonomicznego, społecznego i infrastrukturalnego

¹ Adres korespondencyjny: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa; tel. +48 22 505 4629; e-mail: chmielewska@ierigz.waw.pl.

w wielu obszarach, m.in. ochronie zdrowia, opiece społecznej, edukacji, kulturze, turystyce, zarówno w mieście, jak i na wsi. Problem starzenia się ludności wpisuje się w długofalowy proces modernizacji społecznej, w którym stałą pozycję zajmuje program aktywizacji osób w wieku emerytalnym. Seniorzy to ogromny potencjał, stanowiący aktywną grupę konsumentów, którą podmioty gospodarcze już dostrzegają jako potencjalnych klientów [*Aktywne i godne życie seniorów...*, 2016, s. 7-8].

CEL I METODY

Celem opracowania jest identyfikacja problemu opieki nad osobami starszymi oraz aktywizacji osób starszych, a także analiza i ocena polityki senioralnej oraz propozycje nowych instrumentów polityki społecznej i zdrowotnej służących podtrzymaniu aktywności osób starszych oraz ich społecznemu włączeniu. W opracowaniu wykorzystano metodę statystyki opisowej. Podstawowy materiał empiryczny stanowiły dane Głównego Urzędu Statystycznego oraz materiały literaturowe.

SYTUACJA DEMOGRAFICZNA W POLSCE

Średnio w Polsce oraz w miastach liczba osób w wieku emerytalnym przekracza liczbę osób w wieku przedprodukcyjnym (w 2015 r. odpowiednio o 9,1% oraz o 27,7%). Do 2035 r. przewaga ta zwiększy się do 83,1% średnio w Polsce, a w miastach o 108,9%. Nieco lepiej kształtuje się pod tym względem sytuacja na wsi. W 2015 r. osób w wieku poprodukcyjnym było mniej niż w wieku przedprodukcyjnym (85,6%), ale prognozy zakładają, że do 2035 r. relacje te odwrócą się i liczba emerytów będzie o 53,1% wyższa niż dzieci i młodzieży. Oznacza to malejącą liczbę osób młodych mogących w przyszłości zająć się osobami starszymi. W prognozach demograficznych na kolejne lata przewiduje się proces dalszego starzenia się ludności, czyli wzrost odsetka osób powyżej 60 lat (europejska granica wiekowa) lub 65. roku życia (propozycje ONZ akceptowane w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii). Jest i będzie on konsekwencją spadku liczby urodzeń oraz większej redukcji umieralności wśród osób starszych, przy czym, jak wskazuje Piotr Szukalski, większy wpływ na poziom zaawansowania starzenia się ludności mają zmiany płodności niż wskaźnik dalszego trwania życia [Szukalski, ([http](#))]. Niestety, w dzisiejszej Europie bardzo poważnym problemem jest skala dobrowolnej bezdzietności. Znaczący odsetek młodych kobiet świadomie nie chce posiadać potomstwa [Szukalski, ([http](#))].

Z punktu widzenia ekonomii podstawowe znaczenie ma zwiększające się obciążenie ludności w wieku produkcyjnym ludnością w wieku nieprodukcyjnym (przed-, i poprodukcyjnym). Tradycyjnie używany jest współczynnik obciążenia ekonomicznego określający stosunek ludności w wieku poprodukcyjnym lub nieprodukcyjnym (przed- i poprodukcyjnym) do ludności w wieku produkcyjnym. Liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produk-

cyjnym ma się zwiększyć w Polsce pomiędzy 2015 r. a 2035 r. z 60 do 76, a do 2050 r. prognozuje się wzrost wskaźnika do 105. Oznacza to, że liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym przekroczy liczbę ludności w wieku produkcyjnym. Lepsza sytuacja pod tym względem będzie na wsi niż w mieście. Utrzymanie wysokości świadczeń emerytalno-rentowych i poziomu opieki zdrowotnej seniorów, wymagać będzie zwiększonych obciążeń fiskalnych nakładanych na wynagrodzenia i na wydatki ponoszone głównie przez osoby aktywne zawodowo (tabela 1).

Tabela 1. Liczba ludności w 2015 r. i prognoza na lata 2035 i 2050 według wieku przed- i poprodukcyjnego w Polsce w podziale na miasto i wieś

Wyszczególnienie	Polska			Miasto			Wieś		
	lata								
	2015	2035	2050	2015	2035	2050	2015	2035	2050
Liczba ludności w tysiącach									
Polska ogółem	38 437	36 477	33 951	23 166	20 946	18 825	15 270	15 531	15 125
w wieku:									
produkcyjnym	24 002	20 715	16 582	14 358	11 701	8901	9643	9014	7681
nieprodukcyjnym	14 435	15 762	17 367	8808	9245	9924	5627	6517	7444
– przedprodukcyjnym	6902	5568	4963	3869	2993	2647	3032	2575	2317
– poprodukcyjnym	7533	10 194	12 404	4939	6252	7277	2595	3942	5127
Relacja liczby osób w wieku poprodukcyjnym do liczby osób w wieku przedprodukcyjnym									
%	109,1	183,1	249,9	127,7	208,9	274,9	85,6	153,1	221,3
Struktura ludności w procentach									
Polska ogółem	100	100	100	100	100	100	100	100	100
w wieku:									
produkcyjnym	62,4	56,8	48,8	62,0	55,9	47,3	63,1	58,0	50,8
nieprodukcyjnym	37,6	43,2	51,2	38,0	44,1	52,7	36,9	42,0	49,2
– przedprodukcyjnym	18,0	15,3	14,6	16,7	14,3	14,1	19,9	16,6	15,3
– poprodukcyjnym	19,6	27,9	36,6	21,3	29,8	38,6	17,0	25,4	33,9
Wskaźnik obciążenia demograficznego									
Ludność w wieku nieprodukcyjnym (przed-, poprodukcyjnym) na 100 osób w wieku produkcyjnym*:									
wiek:									
nieprodukcyjny	60	76	105	61	79	111	58	72	97
– przedprodukcyjny	29	27	30	27	26	30	31	29	30
– poprodukcyjny	31	49	75	34	53	82	27	44	67

* Wiek przedprodukcyjny – ludność, która nie osiągnęła wieku zdolności do pracy, tj. ludność w wieku 0–17 lat. Wiek produkcyjny – ludność w wieku zdolności do pracy, tj. mężczyźni w wieku 18–64 lat, kobiety w wieku 18–59 lat. Wiek poprodukcyjny – ludność w wieku: 65 lat i więcej dla mężczyzn i 60 i więcej lat dla kobiet [www.stat.gov.pl].

Źródło: opracowanie własne [Rocznik Statystyczny 2016, s. 209 i 227].

Charakteryzując grupę osób starszych należy wyróżnić istotne zmiany, jakie nastąpiły na przestrzeni lat w postrzeganiu statusu babci i dziadka. Jedną z przyczyn jest sytuacja mieszkaniowa, a także migracje zarobkowe krajowe i zagraniczne osób młodych lub młodych rodzin. Wraz z otwarciem granic i rynku pracy oraz rozwojem budownictwa i możliwością wynajmowania mieszkania, coraz więcej młodych osób usamodzielniało się i nie mieszkało razem z rodzicami, co miało m.in. wpływ na zmianę roli babci i dziadka. „Tradycyjni” babcia i dziadek z osób, które rezygnują z życia osobistego całą swoją uwagę i energię skupiały na wnukach i aktywności rodzinno-domowej, zaczęli przekształcać się stopniowo w osoby niezależne, aktywne, które realizują swoje marzenia [por. Frąckiewicz, 1995, s. 169].

Często jednak barierą aktywności seniorów stanowi ich trudna sytuacja finansowa. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2015 r. przeciętna w kraju wysokość brutto emerytury z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych wynosiła 2049 zł (od 2005 r. wzrosła o prawie 80%); natomiast rolników indywidualnych – 1180 zł (od 2005 r. wzrosła o niecałe 60%). W 2015 r. świadczenia emerytalne i rentowe z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych stanowiły niewiele ponad połowę (52,4%) wynagrodzenia brutto w gospodarce narodowej, a rolników indywidualnych jeszcze mniej, gdyż zaledwie 30,2% [Rocznik Statystyczny, 2016, s. 284–285]. Mimo znacznej poprawy, dla wielu emerytów i rencistów, są to, niestety, kwoty, które nie wystarczają na korzystanie z odpłatnych usług pielęgnacyjnych, na które w sytuacji rozluźniania się więzów rodzinnych, zapotrzebowanie będzie rosło. Znacząca część osób starszych nie dysponuje kwotami, które pozwalałyby im na realizację większości potrzeb na zadowalającym, ich zdaniem, poziomie (np. opiekuńczych lub turystycznych). Potwierdzają to wyniki badań przeprowadzonych na terenie województwa podlaskiego, z których wynika, że podstawowym problemem osób starszych jest często ich niełatwa sytuacja bytowa – gorsza na wsi niż w mieście [*Sytuacja osób starszych...*, 2011, s. 4].

Prognozy demograficzne zakładają stały przyrost liczby osób starszych bez stałej lub czasowej opieki. Dlatego potrzebna jest odpowiedzialna polityka senioralna. Może ona być wdrażana dwoma podstawowymi torami:

(1) – poprzez promowanie wielopokoleniowej polityki prorodzinnej, co oznaczałoby pomoc finansową i merytoryczną rodzinie, w której pozostaje osoba starsza. Przykładem takiej polityki jest prowadzona np. w Siemianowicach Śląskich polityka senioralna, jako polityka prorodzinna. Jest to polityka dla utrzymania rodziny wielopokoleniowej [*Rola samorządów...*, 2017]. L. Frąckiewicz podaje przykład Stanów Zjednoczonych, gdzie niecałe 6% osób starszych mieszka w domach opieki, a prawie 95% mieszka w swoim mieszkaniu (sami lub z rodziną). Osoby starsze podstawową opiekę otrzymują od rodziny i osób najbliższych. Jest to istotne, gdyż płatne usługi opiekuńcze są drogie, a przez to dostępne dla zamożnych. W większości przypadków pomoc rodzinna jest realnie dostępną formą pomocy dla osób starszych [Frąckiewicz, 1995, s. 174];

(2) – poprzez przejęcie opieki nad osobami starszymi przez samorządy, organizacje pozarządowe, prowadzenie polityki ubezpieczenia opiekuńczego, budowę sieci domów opieki społecznej o różnym profilu (dziennym lub całodobowym), czy gospodarstw opiekuńczych. Oddzielne zagadnienie stanowią domy dla przewlekle chorych, gdzie potrzebne są fachowe świadczenia lecznicze. Pod tym względem sytuacja w Polsce jest, niestety, bardzo trudna, niska jest dostępność usług geriatrycznych, na co wskazuje m.in. mała liczba oddziałów i łóżek geriatrycznych w polskich szpitalach².

Prawdą jest, że nawet najlepsze instytucjonalne formy opieki, zapewniające wysoki standard usług (opieka medyczna, wyżywienie, utrzymanie czystości), będące jednak obiektami odizolowanymi nie zaspokajają wielu psychologicznych potrzeb człowieka, takich jak: potrzeba przebywania z rodziną albo znajomymi, czy wręcz potrzeba bycia użytecznym. Poczucie wspólnoty może niekiedy stanowić element terapii i bez wątpienia poprawy jakości życia. Najlepszym rozwiązaniem byłoby więc pozostawienie starego człowieka w dotychczasowych warunkach domowych i środowiskowych w atmosferze rodzinnej lub zbliżonej. Takie warunki mogą i już spełniają gospodarstwa opiekuńcze.

STAN I MOŻLIWOŚCI ROZWOJU IDEI GOSPODARSTW OPIEKUŃCZYCH

Sprawą niezwykle ważną jest miejsce spędzania sędziwych lat. Aktualnie funkcjonuje już wiele form aktywizacji seniorów, jak m.in. Koła Seniorów, Senior+, Senior WIGOR, Uniwersytet Trzeciego Wieku. Jednak łatwiejszy dostęp do nich mają głównie mieszkańcy miast. Na wsi osoby starsze stanowią częściej niż w mieście, niewykorzystany kapitał ludzki, chociażby ze względu na gorsze niż na wsi warunki komunikacyjne. Niezbędna jest więc ich aktywizacja i przedstawienie ciekawych propozycji samorealizacji. W odpowiedzi na te potrzeby Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi przygotowało w ramach *Strategii na rzecz odpowiedzialnego Rozwoju* dwa projekty: „Gospodarstwo opiekuńcze” oraz „Aktywny i zdrowy senior – rolnik”. [agri24.pl, ([https](https://agri24.pl)); www.minrol.gov.pl (<http>)]. Gospodarstwa opiekuńcze są formą gospodarowania polegającą na łączeniu działalności rolniczej z opieką nad osobami potrzebującymi wsparcia.

Projekt Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi pt.: „Gospodarstwo opiekuńcze” zakłada m.in.:

² Katarzyna Wieczorkowska-Tobis podała na konferencji, że obecnie w Polsce na 100 tys. mieszkańców przypada 1 geriatra i 2 łóżka geriatryczne [Rola samorządów..., 2017]. „W 2012 r. było w naszym kraju około 700 łóżek geriatrycznych, co dawało współczynnik 2,5 łóżka na 100 tys. mieszkańców. Pod tym względem jesteśmy na jednym z ostatnich miejsc w UE. Równie mało łóżek geriatrycznych na 100 tys. mieszkańców było jedynie w Danii (3,7), Irlandii (8,3) i Słowenii (10). Znacznie lepsza sytuacja była w Finlandii (153) i Estonii (131) oraz na Węgrzech (117)” [Raport NIZP-PZH..., (<http>)].

- utworzenie w każdym województwie kilku, kilkunastu, a jeśli będzie zainteresowanie, nawet kilkudziesięciu gospodarstw opiekuńczych, w formie podmiotów działalności gospodarczej lub innej formie dozwolonej przepisami prawnymi;
- budowę systemu wsparcia instytucjonalnego dla gospodarstw opiekuńczych, w tym ustanowienie koordynatorów regionalnych oraz zbudowanie kapitału ludzkiego dla potrzeb realizacji projektu;
- budowę sieci gospodarstw wpisujących się w ideę rolnictwa społecznego;
- wypracowanie modelowych rozwiązań dla potrzeb rozwoju gospodarstw opiekuńczych,
- prowadzenie działań promocyjnych, w tym konferencje regionalne i ogólnopolskie, spotkania (warsztaty) dla osób zainteresowanych tą formą działalności;
- budowę mechanizmów kontroli jakości i rzetelności świadczenia usług;
- badania interdyscyplinarne towarzyszące projektowi.

Na realizację projektu planuje się m.in. środki Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich w ramach Planu Operacyjnego 2016–2017 oraz 2018–2019, Regionalnych Programów Operacyjnych, a także Programu POWER. Bezpośrednim realizatorem projektu będzie Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, a w projekt włączone zostaną Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Natomiast projekt „Aktywny i zdrowy senior rolnik” realizowany jest przez KRUS. Ma on na celu wypracowanie kompleksowego systemu opieki i rehabilitacji nad osobami starszymi z obszarów wiejskich [wiescirolnicze.pl..., (http)].

Działalność gospodarstw opiekuńczych zainicjował w województwie kujawsko-pomorskim dr Ryszard Kamiński – dyrektor Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Minikowie. W 2008 r. ODR rozpoczął program Reorientacji Zawodowej Rolników i Mieszkańców Wsi, czyli poszukiwania dla rolników i ich domowników alternatywnych źródeł dochodu i nowego zawodu. Zaczęto od placówek agroturystycznych, gdyż ich właściciele mieli już warunki (bazę lokalową i doświadczenie pracy z ludźmi) do rozwinięcia dodatkowej aktywności. Wzorcem stały się gospodarstwa opiekuńcze w Holandii, gdzie funkcjonuje najwięcej tego typu placówek w UE³. Holenderskie gospodarstwa opiekuńcze cechuje wysoki standard; są bardzo dobrze dostosowane do potrzeb pensjonariuszy, którymi są osoby w podeszłym wieku o różnym stopniu samodzielności. Są to osoby samodzielne, chcące aktywnie spędzać czas albo na tyle niesamodzielne, że nie mogą pozostawać bez opieki, podczas gdy ich rodzina pracuje zawodowo (w rolnictwie lub poza nim) [Kamiński, 2015, s. 167–186].

Osoby starsze preferują aktywność podejmowaną we własnym domu czy też w najbliższym otoczeniu. Chcą jednak spędzać czas w towarzystwie innych osób i być „potrzebnym”. Poza podstawowymi formami dysponowania wolnym czasem jak słuchanie radia, oglądanie telewizji, albo czytanie książek i prasy, chcieliby jeszcze być potrzebnymi, np. mieć zajęcie przy pracach adekwatnych do ich

³ W UE najwięcej gospodarstw opiekuńczych jest w Holandii (1400), we Włoszech (prawie 700) i we Francji (500) [Korzec, 2015, (http)].

możliwości fizycznych i psychicznych. W gospodarstwie może to być pomoc w hodowli zwierząt, uprawie roślin, sprzątaniu w obejściu, zbieraniu, sortowaniu i pakowaniu owoców oraz warzyw, robotki ręczne w przypadku kobiet i majsterkowanie w przypadku mężczyzn. Taki m.in. zakres „usług” oferują gospodarstwa opiekuńcze w Holandii, a pobyt w nich urozmaicony jest posiłkami, wspólnymi pogawędkami przy kawie, czy spacerami. Okres pobytu w gospodarstwie jest dostosowany do potrzeb pensjonariuszy; może to być kilka godzin, dzień, doba, tydzień albo dwa [*Rezerwy zasobów pracy...*, 2015].

Wzorując się na gospodarstwach opiekuńczych w Holandii Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie prowadzi działania w kierunku tworzenia gospodarstw opiekuńczych, widząc w nich poza podstawowym celem, jakim jest zapewnienie opieki nad osobami starszymi oraz innymi, wymagającymi wsparcia także możliwość rozwiązania kwestii bezrobocia na wsi. Gospodarstwo opiekuńcze może być standardowym gospodarstwem rolnym z dodatkowym źródłem dochodu dla rolnika. Natomiast osobom starszym, zwłaszcza samotnym pozwoli znowu czuć się potrzebnymi i zachować aktywność. Ich uczestnictwo w codziennych zajęciach oraz pracach związanych z prowadzeniem gospodarstwa ma dla nich szczególne działanie terapeutyczne pod względem fizycznym i psychicznym.

ZAKOŃCZENIE

Z każdym rokiem powiększa się grupa osób starszych, zarówno w mieście, jak i na wsi. Niestety, wiele z nich nie może liczyć na rodzinę. Wynika to z różnych powodów, głównie z procesów migracyjnych i tendencji do samodzielnego mieszkania młodych rodzin. Odpowiedzią na potrzeby takiej grupy osób może być rozszerzenie zakresu opieki w drodze rozwoju nowych rozwiązań instytucjonalnych. Przykładem takiego rozwiązania są wprowadzane w Polsce – wzorem rozwiniętych gospodarczo państw UE, m.in. Holandii – gospodarstwa opiekuńcze. Gospodarstwa opiekuńcze wpisują się w politykę senioralną, będącą odpowiedzią na potrzebę społeczną, jaką jest włączenie społeczne osób starszych, często samotnych lub chorych, potrzebujących wsparcia.

Gospodarstwa opiekuńcze przyczyniają się do poprawy sytuacji bytowej seniorów z obszarów wiejskich, podtrzymania ich sprawności fizycznej oraz zwiększenia komfortu życia. Są doskonałą formą aktywizacji osób starszych, zwłaszcza z terenów wiejskich (ale nie tylko) poprzez upowszechnianie różnorodnych form aktywności podejmowanej przez seniorów w różnych sferach życia publicznego. Wzmacniają działania integracyjne na terenach wiejskich. Stanowią również pomoc ludziom, którzy pracują, ale muszą opiekować się swoimi starszymi rodzicami. Sami przez kilka godzin przebywają poza domem, a nie mogą jednak pozostawić rodziców bez opieki. Wówczas gospodarstwo opiekuńcze może okazać się dobrym rozwiązaniem.

Istnieje więc potrzeba rozszerzania działalności gospodarstw opiekuńczych, które łączą w sobie dwie koncepcje: wielofunkcyjność i usługi społeczne. Wykorzystują one zasoby rolne, zarówno roślinne, jak i zwierzęce w celu wytworzenia świadczeń społecznych na obszarach wiejskich lub podmiejskich. Świadczenia te mają na celu stworzenie w ramach gospodarstwa rolnego warunków, które umożliwiałyby osobom o szczególnych potrzebach uczestnictwo w codziennych obowiązkach w gospodarstwie, aby poprawić ich dobrostan. Jednocześnie, gospodarstwa opiekuńcze mogą stanowić dla rolników szansę na dodatkowe źródła dochodów poprzez dostarczanie nowych usług, a tym samym poszerzenie i zróżnicowanie ich działalności. Integracja działań o charakterze rolniczym i społecznym powinna być przedmiotem dalszych badań, gdyż ich wyniki będą służyły poprawie sytuacji ekonomicznej i społecznej na wsi.

BIBLIOGRAFIA

- Aktywne i godne życie seniorów*, 2016, Materiały z przebiegu „Forum III Wieku” w ramach XXVI Forum Ekonomicznego, 7–10 września 2016 r. Wydawca: Ogólnopolska Federacja Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku, Nowy Sącz.
- Frąckiewicz L., 1995, *Miejsce człowieka starego w rodzinie* [w:] *Rodzina. Społeczeństwo. Gospodarka rynkowa*, red. nauk. J. Kroszel, Friedrich Ebert Stiftung, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Kamiński R., 2015, *Reorientacja zawodowa rolników i członków ich rodzin*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 1.1. (166.1), IRWiR PAN, Warszawa.
- Korzec A., *Gospodarstwa opiekuńcze szansą dla agroturystyki*, 2015, <http://www.rp.pl/Promocja-turystyczna/.../Gospodarstwa-opiekuncze-sznsa-dla-agroturystyki.html> (stan na dzień 03.04.2017 r.).
- Sytuacja osób starszych i ich rola społeczna na terenach wiejskich województwa podlaskiego*, 2011, Raport z badań, Zespół autorski: M. Jaroszewska, I. Bednarczyk, A. Sieklicka, M. Opęchowska, J. Tomczyk, Europejski Fundusz Społeczny, maszynopis.
- Szukalski P., *Proces starzenia się ludności – przyczyny, etapy, konsekwencje*, <http://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/1> (stan na dzień 27.04.2017 r.).
- Szukalski P., 2015, *W kraju rośnie skala dobrowolnej bezdzietności*, wywiad w „Dzienniku Łódzkim” z dnia 19 lipca 2015 r., <http://www.dzienniklodzki.pl/artykul/prof-piotr-szukalski-w-kraju-rośnie-skala-dobrowolnej-bezdzietności,id,t.html> (stan na dzień 27.04.2017 r.).
- Raport NIZP-PZH: *W Polsce więcej łóżek szpitalnych od średniej w UE*, artykuł z dnia 23.02.2017 r., <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1022193,raport-nizp-pzh-w-polsce-wiecej-lozek-szpitalnych-od-sredniej-w-ue.html> (stan na dzień 04.05.2017 r.).
- Rezerwy zasobów pracy w rolnictwie szansą rozwoju gospodarczego. Prezentacja dobrych praktyk i nowych możliwości w zakresie mobilności zawodowej rolników i członków ich rodzin w aspekcie programów na lata 2014–2010*. Materiały konferencyjne, Centrum Szkoleniowe Falenty, 2015.

Rocznik Statystyczny GUS 2016, Warszawa 2016.

Rola samorządów w kształtowaniu polityki senioralnej, 2017, Konferencja, Organizatorzy: Komisja Polityki Senioralnej, Komisja Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Sejm RP, Warszawa, 24.04.2017. <https://agri24.pl>, <http://www.minrol.gov.pl/Ministerstwo> (stan na dzień 22.03.2017 r.). <http://wiescirolnicze.pl/newsy/gospodarstwa-opiekuncze-dla-seniorow-na-wsi/> (stan na dzień 04.05.2017 r.). www.stat.gov.pl.

Streszczenie

Społeczeństwo polskie i europejskie starzeje się, co oznacza, że coraz więcej osób będzie wymagało stałej lub czasowej opieki. Według danych GUS osoby w wieku emerytalnym stanowiły w 2015 r. ok. 1/5 polskiego społeczeństwa. Prognozy demograficzne przewidują wzrost tego wskaźnika. Wobec pogłębiającego się procesu starzenia się ludności, coraz bardziej odczuwanym problemem jest alienacja osób w wieku emerytalnym. Odpowiedzią na potrzeby seniorów może być rozszerzenie zakresu opieki w drodze rozwoju nowych rozwiązań instytucjonalnych. Przykładem takiego rozwiązania są wprowadzane w Polsce – wzorem rozwiniętych gospodarczo państw UE, m.in. Holandii – gospodarstwa opiekuńcze. Gospodarstwa Opiekuńcze wpisują się w politykę senioralną, będącą odpowiedzią na potrzebę społeczną, jaką jest włączenie społeczne osób starszych, chorych, potrzebujących wsparcia. Osoby starsze, często samotne, potrzebują zachęty w kierunku aktywizacji społecznej, wręcz pokazania wzorca zmian. Brak integracji dotyczy zwłaszcza wielu wsi okolicznych. Celem opracowania jest, poza identyfikacją problemu, analiza i ocena polityki senioralnej oraz propozycje nowych instrumentów polityki społecznej i zdrowotnej służących podtrzymaniu aktywności osób starszych oraz ich społecznemu włączeniu. Opracowanie zawiera konkretne przykłady skutecznej polityki senioralnej realizowanej z powodzeniem w innych krajach Unii Europejskiej oraz przykłady aktywizacji poprzez organizowanie spotkań seminaryjno-warsztatowych o charakterze integracyjnym. Takie formy działania służą nawiązaniu i utrzymywaniu kontaktów oraz poprawie jakości życia. Obecnie kilkanaście polskich gospodarstw agroturystycznych poszerzyło swoją ofertę o usługi opiekuńcze dla osób starszych. Taka forma działalności jest nie tylko odpowiedzią na potrzeby seniorów, ale także sposobem na poprawę finansową rodziny, związanej z rolnictwem m.in. poprzez dywersyfikację źródeł dochodów.

Słowa kluczowe: osoby starsze, gospodarstwa opiekuńcze.

Nursing homes respond to social needs

Summary

Polish and European society is aging which means that more and more persons will require permanent or temporary care. According to CSO data, persons of retirement age accounted for about 1/5 of Polish society in 2015. According to demographic projections, their share is to increase. In the face of the increasingly aging population, the alienation of persons of retirement age is a more and more acute problem. A larger scope of care achieved through the development of new institutional solutions may be a response to the elderly's needs. Care Farms, which are introduced in Poland – following economically developed EU Member States, including the Netherlands – are one example of such a

solution. They are part of elderly policy which is a response to a social need, i.e. the social inclusion of the elderly, the sick, those in need of support. The elderly, which are often lonely, need to be encouraged to start being socially active, even to be presented with a pattern of changes. Lack of integration applies primarily to numerous peri-urban rural areas. In addition to identifying the problem, the study aims at analysing and assessing elderly policy, and proposing new social and health policy instruments to sustain the elderly's activity and social inclusion. The study contains specific examples of effective elderly policy, which is successfully implemented in other EU Member States, and examples of activation by holding integrative seminar and workshop meetings. Such forms of activity serve to establish and maintain contacts, and to improve the quality of life. At present, several Polish agri-tourism farms extended their offer to include care services for the elderly. Such a form of activity is not only a response to the elderly's needs, but also a way of improving the financial standing of an agricultural family by, among others, diversifying sources of income.

Keywords: elderly people, caring households.

JEL: D, J1.